

לשבת חול המועד סוכות – תשע"ו

מלך לשדה נעבד

הרב אברהם וסרמן, רב הקהילה

א. בדרשה שנשא בשנת תקצ"ו (1836) על הפסוק: "ויתרון ארץ בכל היא, מלך לשדה נעבד" (קהלת ה, ח), ניתח החתם-סופר את מבנה החברה האנושית באירופה, ואת האנומליה השוררת בה. להלן עיקר תוכנה של הדרשה:
האדם הוא המושל בכל הוא הזורע והחורש, הקוצר והנוטע; ומגדל ותולש; גוזז, טוה ורוקם. ואלמלא הם אין עולם. המקצועות הבאים אחריהם וחשובים כמותם, כל בעלי המלאכה, היוצרים כלים לחרוש ולזרוע, לגזוז ולטוות, או העושים מאכלים ומלבושים. המקצועות הבאים אחריהם ופחות חשובים מהם – הסוחרים, שאינם יודעים לחרוש ולזרוע, המעבירים את התוצרת ממקום למקום, כך שהבגד שנארג במקום אחד ישמש אחרים שאין להם, וכך שאר המוצרים.

סוחרים אלו אינם מעניקים לעולם דבר, ובכל זאת הם נחשבים גדולים וחשובים מהיצרנים ובעלי-המלאכה. פחותים מהם, אלו שהם 'שליחים של השליחים', הבנקאים, שאינם מביאים דבר שימושי לאדם, אלא שלוחי הסוחרים להעביר כסף לסוחרים ממקום למקום, והם פחות-פחותים ביישובו של עולם ונחשבים גדולי-גדולים.

אמנם, כל אלה לפחות תורמים לחיים תקינים לעולם. אלא שבגלל אנשים רעים, יש צורך בשופטים ושוטרים ובעורכי-דין, שתפקידם הוא למנוע עוול, ואינם תורמים דבר חיובי לקיום העולם, אלא עוסקים במניעת נזקים, ולמרות זאת נחשבים יותר מכל הגורמים שהוזכרו לפנייהם. בכל זה היה די לקיום חברה והגנתה מרשעים, אלא שיש צורך באנשי-צבא להגן מפני אויב מבחוץ, ואלה אינם תורמים דבר לחברה, והאזרחים מממנים אותם מכספם. ומעל כולם, המלך והשרים, המתפרנסים מקופת הציבור והוצאותיהם גדולות, אלא שיש בהם צורך לנהל את המדינה. נמצא המלך תלוי בשדה, ביצרנים, אך הוא מנצל אותם במסים גבוהים. והוא החשוב מכל, וגם הפחות-יצרני מכל.

ב. כשגלינו מארצנו, נסיבות החיים גרמו לכך שהשכבה היצרנית פחתה והלכה, והעוסקים בתיווך, בנקאות ומסחר הפכו העיקר. בורוכוב קרא לזה "הפירמידה ההפוכה". עם שיבת ציון בדורנו, האידיאולוגיה היתה להפוך את הפירמידה ולשוב לעבודה יצרנית. הפיכת הפירמידה הצליחה בראשית ימי ההתיישבות בארץ. באותה עת היה הפועל, החקלאי, התעשיין – החשוב והמרכזי, עד כדי לעג והתנשאות על אחרים, אפילו כלפי מורים הנחוצים לחינוך הדור הבא.

אלא שעם השנים, הולכת הפירמידה ונהפכת שוב. המקצועות הלא יצרניים חזרו להיות חשובים, עבודת כפים הפכה להיות עניין נחות, עד שלמקצועות רבים אין קיום ללא עובדים זרים.

החברה הדתית היתה צריכה להתנהל אחרת. מי שגדל על דמויות כרבי יוחנן הסנדלר, רבי יהושע הפחמי, רבי יצחק הנפח ועוד – אמור היה להעריך את עובדי הכפים. מי שלמד על אבותינו שהיו רועי-צאן, על יצחק החקלאי, על משה ודוד הרועים – אמור היה להעריך את מי שפרנסתו ביצרנות.

אלא שהעולם המערבי אליו אנו קשורים חושב אחרת, וגורר אתנו עמו. גם את חובשי בית המדרש. אמנם אנו מעריכים גורמים יצרניים – מפתחי תרופות, מחשבים וכו', אבל את עבודת הכפים הקלאסית – הפכנו לעניין כמעט בזוי. האם היהודיה שואפת שבנה יהיה רופא, עו"ד, או איש הייטק, ודאי אינה שואפת שבנה יהיה בנאי. על הבעיה הדמוגרפית החמורה שמאות אלפי הזרים יוצרים בארצנו, כבר דברו רבים. בעיה אחרת שאינה יורדת מסדר היום היא המחסור בעובדים במקצועות הטכנולוגיים. אלא שאם "חולצה כחולה" או עבודת כפים –

אפילו כשהיא מתקדמת מאוד, ומעורב בה מכשור חדיש – נחשבת במדרג דעת הקהל הרבה מתחת למקצועות לא יצרניים, אנו נמשיך לחוות את המשבר והתוצאות החמורות שלו לחברה ולכלכלה. כשנהפוך את הפירמידה, בראש ובראשונה בהגדרת היחס וההערכה – יבוא תיקון לרבים מהתחלואים החברתיים והכלכליים, ובעיקר – הערכיים.

לרבים מאתנו השם הזה אינו יותר מאשר שם של רחוב או של בי"ס. אבל עיון בתולדותיו יגלה, שהיה אחד האנשים המשפיעים ביותר ביצירת הזרם הפועלי בציונות, אותו זרם שלקח את מושכות ההנהגה בארץ-ישראל, ושאחד מנציגיו הבולטים – דוד בן גוריון – הכריז על הקמת המדינה. הציונות הסוציאליסטית, אשר שלטה בארץ במשך עשרות שנים, והיתה גורם מרכזי בהקמת המדינה, והגדרת ערכיה, הינה צאצא ישיר של האיש הזה וחבריו. אחד העקרונות החשובים שהגה – הינו הפירמידה ההפוכה. כלומר, עקב נישול היהודים מעבודות יצרניות רבות, ובעיקר מאפשרות של החזקת קרקע – התרכזו היהודים בגלות במקצועות בלתי יצרניים. כך קרה, שהבסיס החברתי והכלכלי – הפועל-היצרן – שעל גבו נישאת החברה, הפך לקבוצת מיעוט, והרוב הפכו לעוסקים ב"עסקי-אוויר". היהודי נתפס כגורם מנצל, סוחר ערמומי, מתווך מניפולטיבי, בנקאי הגובה עמלות מכסף שלא טרח בהשגתו, ומלווה בריבית קצוצה, הנהנה מזיעתם של אחרים. הדבר הביא לאנטישמיות הולכת וגוברת, שגרמה לפרעות רבות, וטומנת בחובה אסון. הוא קרא להגירה המונית של היהודים לארץ ישראל, בשל התאמתה הכלכלית וההתפתחותית של הארץ לציבור המהגרים. שם, יש לחדש את פני החברה היהודית, להפוך את הפירמידה ולהציב את בסיסה הרחב והטבעי על המגזר היצרני-פועלי, כשהמקצועות הלא יצרניים יעסיקו רק אחוז קטן מכלל האוכלוסיה. הוא נפטר בשנת תרע"ח, למעלה מעשרים שנה לפני שהחששות הכבדים שלו התאמתו, בשואת יהודי אירופה. מסתבר שאת יסודו של הרעיון הזה הגה הרבה לפניו רבי משה סופר (דרשות החתם-סופר חלק ב, עמ' רעו).